

Prikaz
Primljeno: 8.12.2024.

Prikaz projekta *Gervaisu za 120 let*

Mirela Tuhtan

Osnovna škola „Drago Gervais“ Brešca

mirela.tuhtan@skole.hr

Mia Host

Osnovna škola „Drago Gervais“ Brešca

mia.kovacevic11@skole.hr

Sažetak

Povodom 120. obljetnice rođenja književnika Drage Gervaisa, a sukladno strateškim zadacima škole: njegovati običaje i govor ovoga kraja; omogućiti sudjelovanja učenika u različitim interakcijama koje će poticajno djelovati na stvaranje novih znanja i razvoj djetetova identiteta radi ostvarivanja potencijala, školske 2023./24. godine proveden je u Osnovnoj školi „Drago Gervais“ Brešca projekt *Gervaisu za 120 let*.

Projekt se provodio tijekom cijele školske godine na redovnoj i dodatnoj nastavi, izvannastavnim aktivnostima te terenskoj nastavi. Ciljevi projekta bili su obilježiti obljetnicu rođenja Drage Gervaisa te istražiti njegov život i stvaralaštvo, očuvati čakavsko narječje te tradicionalne igre i plesove našega kraja, razvijati kreativnost i samopouzdanje učenika.

Provedbom dodatnih odgojno-obrazovnih sadržaja zastupljenih projektom zadovoljene su učeničke potrebe za razvijanjem kreativnosti te kvalitetnim provođenjem vremena, a stečena znanja, vještine i produkti ostaju trajna vrijednost sudionicima projekta, kao i generacijama koje dolaze.

Ključne riječi: čakavska poezija, Drago Gervais, školski projekt, zavičaj

1. Gervais kao inspiracija

Osnovna škola u Brešcima, mjestu u Općini Matulji, nosi ime hrvatskog književnika Drage Gervaisa (Opatija, 18. travnja 1904. – Sežana, 1. srpnja 1957.). Već u djetinjstvu Drago

je pokazivao sklonost prema umjetnosti te se, iako pravnik po struci, cijeli život bavio umjetničkim radom, kao pisac poezije, proze i drame; humorist, esejist i feljtonist; dramaturg, glumac, intendant. Jedno od Gervaisovih najpoznatijih književnih djela su *Čakavski stihovi*, objavljeni u vlastitoj nakladi 1929. godine.

Budući da se 2024. godine navršava 120. godišnjica pjesnikova rođenja, cijela školska 2023./24. godina u OŠ „Drago Gervais“ Brešca bila je posvećena obilježavanju ovog velikog jubileja. Upravo su Gervaisovi čakavski stihovi postali inspiracija za osmišljavanje i provedbu projekta *Gervaisu za 120 let*. Kao motivi projektnih cjelina odabrane su Gervaisove pjesme *Morčić*, *Pipa*, *Pod Učkun*, *Tanac* i *Trešete*, koje odišu zavičajnošću i živopisne su minijature iz Gervaisova djetinjstva i mladenaštva te samim time vrlo bliske iskustvu djece osnovnoškolskog uzrasta.

Projektom se željelo ne samo obilježiti obljetnicu rođenja Drage Gervaisa, nego i s učenicima istražiti njegov život i stvaralaštvo te interpretacijom njegovih stihova njegovati običaje i govor ovoga kraja. Tako je svaka projektna cjelina započela čitanjem određene pjesme, tumačenjem čakavskih riječi i povezivanjem teme s osobnim iskustvima učenika. Produbljivanjem teme, prelazilo se na konkretne projektne aktivnosti koje su provodili učitelji, stručni suradnici i ostali djelatnici na redovnoj i dodatnoj nastavi te izvannastavnim aktivnostima tijekom cijele školske godine. Kroz određene aktivnosti, u projekt su bili uključeni i članovi uže i šire obitelji učenika te vanjski suradnici.

2. Upoznajmo Dragu Gervaisa

Na početku školske godine provedena je anketa u svim razrednim odjelima. Željelo se saznati koliko učenici poznaju opus Drage Gervaisa, ali i jesu li životne situacije o kojima on progovara u svojim stihovima zastupljene u dosadašnjem učeničkom iskustvu. Primjerice, pokazalo se da više od 75% ispitanih učenika ne zna nijednu Gervaisovu pjesmu, dok su najmlađi mislili da je on sagradio školu. U odnosu na ranije generacije učenika, bilježi se pad čakavskih govornika u školi, jer tek 54% učenika svakodnevno govori čakavskim narječjem. Također, zanimljivo je i da polovica učenika zna igrati briškulu, 20% ispitanika igra trešete, a tek nekoliko učenika zna plesati potresujku, tradicionalan ples našega kraja. Dobiveni odgovori usmjerili su nas prema planiranju projektnih aktivnosti.

Kako se radi o cjelogodišnjem projektu, kojim se nadopunjuju kurikulumi svih nastavnih predmeta, međupredmetnih tema i izvannastavnih aktivnosti, voditeljice projekta održale su interaktivno predavanje za djelatnike škole. Kroz predavanje, sudionici su saznali više o Gervaisovu životu i stvaralaštvu, upoznali se s ciljevima projekta i dobili poticaj za uključivanje tema vezanih uz Gervaisa u rad s učenicima.

Učenici predmetne nastave imali su priliku čuti i pitati sve što ih o Gervaisu zanima na predavanju dr. sc. Vjekoslave Jurdana, autoriteta na području znanstvenog i stručnog istraživanja života i ostavštine Drage Gervaisa. Učenici su pokazali velik interes za ovu temu, što se očitovalo i kroz njihova brojna pitanja: gdje je Gervais sve živio, kamo je išao u školu, je li imao djece, zašto je morao otići iz rodnog kraja, što je volio jesti...

Na pitanje *Tko je Drago Gervais?* odgovorili su učenici četvrtog razreda. Budući da se u tom razredu obrađuje tema Rječnik i pravopis školska knjižničarka je ovu temu povezala s aktualnim projektom pa su učenici, nakon što su naučili služiti se različitim rječnicima i pravopisom, pretraživali pripremljene priručnike. Pronađene informacije tvorile su priču o Gervaisu i njegovu stvaralaštvu.

3. Pjesma *Morčić* i realizirane aktivnosti

U *Mjesecu hrvatske knjige* u knjižnici se čitala Gervaisova pjesma *Morčić* i to iz istoimene slikovnice koju je ilustrirao Anton Depope (izdana 1978. godine). Učenicima je bilo posebno zanimljivo slušati pjesmu uz ilustracije nestašnog crnog mačića koji je ukrao baki meso za ručak i pojeo ga. No, unatoč prethodnom tumačenju riječi (npr. šekat = smetati, do sleda = do zadnje mrvice, fraj = spoj, ljubavni sastanak...), pjesmu je, nakon originalne čakavske verzije, bilo potrebno „čitati“, tj. prevesti i na standardni hrvatski jezik jer velik broj učenika nije razumio o čemu se radi. Nakon čitanja i razgovora o kućnim ljubimcima, slijedile su različite kreativne aktivnosti prilagođene uzrastu učenika.

Učenici mlađih razreda predstavljali su prijateljima iz razreda svoje kućne ljubimce pomoću fotografija te ih opisivali i slikali na satovima Likovne kulture ili Hrvatskog jezika.

Trećaši, *četvrtiši* i *petaši* pretraživali su u parovima različite vrste enciklopedija te saznali zanimljivosti o domaćim i divljim mačkama.

Četvrtiši su (u projektu *PoduzEtno*, tijekom drugoga polugodišta) izradili dvije dru-

štvene igre s Morčićem u glavnoj ulozi. Za igru *Črni Morčić* (osmišljenu po uzoru na igru Crni Petar) oslikali su kartice motivima iz Gervaisovih pjesama koje se uparuju s pripadajućim stihovima. Druga, igra na ploči *Morčić, nazad mi meso daj*, kroz mnoštvo pitanja vezanih uz Gervaisove pjesme, vodi igrača (s figuricom Morčića) od starta na kojemu mačak krađe baki meso do cilja na kojemu mačak sit ide na spoj sa susjedinom mačkom.

Slika 1. Karte iz igre Črni Morčić

Slika 2. Ploča za igru *Morčić, nazad mi meso daj*

U izvedbi Kreativne skupine 3. i 4. razreda ilustracije iz slikovnice *Morčić* zablistale su i na kaširanom kišobranu.

Mnoge učenike i djelatnike *Morčić* je potaknuo na humanost kroz akciju prikupljanja potrepština za Udrugu *Kitten Safe House* u Rijeci. Prikupljene potrebne stvari nekolicina učenika i učitelja odnijela je u prosincu u Udrugu uz druženje s mladim mačićima, mačkama s tjelesnim oštećenjima i nezbrinutim mačkama.

4. Pjesma *Trešete* i realizirane aktivnosti

Trešete i briškula jednostavne su kartaške igre koje se igraju tzv. „talijanskim“ kartama - trieštinama, a udomaćene su u primorskim krajevima Hrvatske.

Čitanje pjesme *Trešete* u svim razrednim odjelima opet je neke čakavske riječi izvuklo iz zaborava (pokarat = posvađati se, lišat = gladiti, fumarat = pušiti...), ali i potaknulo učenike da govore o načinima na koje se igraju i kako provode vrijeme s članovima obitelji. Učenici koji običavaju igrati briškulu i trešete, uz pomoć knjižničarke i psihologinje, na radionicama

su objasnili pravila igre i poučili ostale učenike ovim tradicionalnim igrama.

Na izbornoj nastavi iz Talijanskog jezika učenici 7. razreda istraživali su podrijetlo, vrste i načine igre trešete. Pronađene informacije objedinili su na plakatu te pripremili članak za školski list.

U veljači 2024. organiziran je *Školski turnir u briškuli* s više od šezdeset prijavljenih učenika. Na turnir su pozvani i djedovi i bake učenika, upravo zato što Gervais u svojim stihovima opisuje igru „none“ i „nonića“. Tako je pet parova na turniru igralo u kombinaciji unuka i djedova, na veliko zadovoljstvo i jednih i drugih.

Slike 3. i 4. Turnir u briškuli za učenike predmetne (lijevo) i razredne nastave (desno)

Na *Maškaranom turniru u briškuli* sudjelovalo je tridesetak učenika razredne nastave, a najuspješniji pojedinci i parovi na oba turnira prigodno su nagrađeni.

U školi je tjednima uoči turnira vladalo veliko uzbuđenje, a učenici su i na odmorima igrali briškulu te uvježbavali „mote“ – dogovorene znakove za igru u paru, kako bi se čim bolje pripremili za turnir. Nesvjesno, uvježbavali su logičke i matematičke, komunikacijske i socijalne vještine.

U organizaciji turnira sudjelovali su djelatnici škole koji znaju i rado igraju briškulu i trešete: učiteljica Prirode, učitelj Geografije, tajnica, kućni majstor, psihologinja i knjižničarka. Obzirom na iskazani interes, organizirana je radionica i za djelatnike škole, na kojoj su navedeni kolege ostale poučili ovim igrama, uz tradicionalne karnevalske slastice. Ovaj svojevrstan „team building“ bio je doprinos i pozitivnom ozračju u kolektivu, što je jedan od čimbenika koji utječu na zadovoljstvo poslom.

5. Pjesma *Pod Učkun* i realizirane aktivnosti

Manje poznata činjenica je da je poznata pjesma *Pod Učkun* tek dio veće cjeline. Naime,

u prvom izdanju *Čakavskih stihova* tiskana je cijela pjesma *Moja zemja*, sastavljena od osam dijelova u kojima Gervais tuguje za svojom domovinom, koja je pod upravom tuđinca. U kasnijim izdanjima pojavljuje se samo peti dio ove cjeline kao samostalna pjesma, poznata pod naslovima *Moja zemja* ili *Pod Učkun*. (Wolf)

Ova je pjesma bila poticaj za organizaciju dviju terenskih nastava. Učenici razredne nastave u pratnji učiteljica u travnju su upoznali zanimljivosti prirodne i kulturne baštine Parka prirode Učka. Istražili su edukacijski prostor Centra za posjetitelje Poklon te otkrivali prirodne zanimljivosti i slušali o legendama u vođenoj šetnji *Stazom vile Učkarice*.

U travnju 2024. učenici predmetne nastave posjetili su Gervaisovo rodno mjesto – Opatiju. Pri dolasku podijeljeni su u šest grupa, a svaku je vodio jedan učitelj. Na šest lokacija (odabranih zato što su upravo one opisane u Gervaisovim stihovima) dočekali su ih voditelji radionica, a za svaku je bilo predviđeno otprilike 45 minuta nakon čega su se grupe izmijenile.

Na likovnoj radionici imali su priliku vidjeti kako su izgledale razglednice Opatije u doba Gervaisova djetinjstva te se okušati u slikanju opatijskih veduta. Na radionici u parku Angiolina istraživali su različite biljne vrste, mjerili, računali, očitavali podatke i sl. Uz razgled crkve svetog Jakova, na sljedećoj radionici, saznali su odakle Opatiji baš to ime, čuli legendu vezanu uz kip *Djevojke s galebom* i *Madonne del mare* te istraživali o zaštitniku Opatije.

Slika 5. Pred crkvom sv. Jakova

Slika 6. Učenici pred Gervaisovom rodnom kućom

Cilj aktivne šetnje lungomarem bio je pronaći „perilo“ – kameno korito za pranje ru-

blja opisano u Gervaisovoj pjesmi *Marija Lavanderka*, usporediti izgled današnjih kupališta s onima na fotografijama iz Gervaisova djetinjstva te napisati nekoliko stihova inspiriranih morem i krajolikom. Peta radionica održana je u Gradskoj knjižnici i čitaonici „Viktor Car Emin“ Opatija, gdje su učenici uz različite jezične igre utvrdili svoje znanje o Gervaisovim djelima te osvijestili važnost zavičajne zbirke u očuvanju ostavštine znamenitih osoba našega kraja.

Na posljednjoj radionici, pod nazivom *Šetnja Gervaisovim stihovima*, učenici su dobili listiće s uputama za kretanje i istraživačkim zadacima. Cilj je bio obići lokacije opisane u Gervaisovim stihovima (Portić, park, palaci, boćarija...) te stići do njegove rodne kuće. Zanimljivo im je bilo vidjeti kućni broj iz vremena kada je Gervais tamo živio, ali i upoznati današnje stanare te od njih čuti povijest ove kuće. Obilazeći mjesta koja je Gervais opisivao, hodajući gradom kojim je i on kao dječak hodao učenici su Opatiju doživjeli na drugačiji način, a Gervaisovu poeziju mogli su poistovjetiti s brojnim vlastitim iskustvima.

Jedan od zadataka za rješavanje bio je, nakon čitanja pjesme *Pod Učkun*, napisati nekoliko stihova inspiriranih originalnom pjesmom te pogledom na zaleđe Opatije i Učku. Uspoređujući učeničke i Gervaisove stihove, svjedoci smo promjena koje su se dogodile u proteklih stotinjak godina: „Pod Učkun cela Opatija se j' smestila,

na samen vrhe crekva se j' poprtila.

Pod Učkun zgrajeni hoteli,

raskošni, veli...“

6. Pjesma *Pipa* i realizirane aktivnosti

Iz Gervaisove biografije, ali i pjesama, možemo zaključiti da je njegovo djetinjstvo bilo puno igre, umjetnosti i bliskih obiteljskih odnosa. Radi se o vremenu kada je u obitelji uobičajeno skladno živjelo više naraštaja, a posebno su se njegovali odnosi između baka, djedova i unučadi.

Tako je i Gervais bio posebno vezan uz svoje djeda i baku.

Kroz odnos s bakom i djedom djeca dobivaju još jedan oblik podrške i brižnosti. Slušajući priče bake i djeda, djeca mogu naučiti o svojoj obitelji, porijeklu, običajima i zavičajnoj pripadnosti. Kod djece se može razviti i empatija i razumijevanje za druge, poštivanje dru-

gih, spremnost za pomoć drugima i pripremljenost na životne promjene koje su sastavni dio svačijeg života. Želja je bila prenijeti to i učenicima.

Mjesec svibanj, povodom *Međunarodnog dana obitelji*, obilježila su gostovanja baka na radionicama u razrednoj nastavi. Na početku sata čitana je pjesma *Pipa*, uz tumačenje nepoznatih riječi i razgovor o odnosu učenika sa svojim djedovima i bakama. Pozvane gošće pokazale su učenicima, zajedno sa svojim unucima, načine kvalitetnog provođenja vremena unuka i baka.

Većina učenika prvog razreda dotada nije imala prilike isprobati vezenje, no ovoj vještini poučila ih je prabaka Jožica te je svatko od njih na tkanini izvezao svoj inicijal. Baka Silvana prvu je pjesmu napisala prilikom čuvanja svog unuka, a zatim je napisala cijelu zbirku dječjih pjesama na čakavskom narječju. S učenicima trećeg razreda nije podijelila samo svoje stihove, već i različite načine igranja oblucima koje je igrala u svom djetinjstvu. Ove igre, koje izvrsno razvijaju koncentraciju i motoričke vještine, svi su učenici rado isprobali, a okušali su se i u stvaranju poezije. Na radionici modeliranja gline u četvrtom razredu baka Ivna poučila je učenike kako će izraditi upravo „pipu“ – lulu iz Gervaisove pjesme. Lule i ostali radovi, izrađeni po vlastitom izboru, nakon pečenja su i obojani te postali jedan od eksponata na završnoj izložbi.

Slika 7. Modeliranje gline

Slika 8. Igra kamenčićima

Slika 9. Ručni rad

Gervaisova *Pipa* bila je poticaj i za osmišljavanje izložbe starih predmeta. Učenici su donijeli različite predmete koje su nekada koristili njihovi preci: stare mlince za kavu, glačala, ogledala, budilice, blanjalice, bačvarski alat, alat za košnju, predmete vezane uz lov i uzgoj životinja (jaram, puholovka), ukrasne predmete, igračke, stari novac...

Za sve razrede organizirano je vođeno razgledavanje izložbe *Na šufite*, uz čitanje pjesme *Pipa*. Učenike je posebno razveselilo kad bi među izloženim predmetima pronašli one

koje su sami donijeli te kad bi prijateljima objasnili uporabu nekog predmeta.

Slike 10 i 11. Detalji s izložbe *Na šufite*

Potaknuti viđenim, učenici su predmet koji im se najviše svidio slikali ili opisivali, a neki od tih radova nagrađeni su na likovnom i literarnim natjecajima.

7. Aktivnosti vezane uz pjesmu *Tanac*

U ovom projektu čak su i satovi Tjelesne i zdravstvene kulture bili obogaćeni poezijom. U skladu s preporukama *Kurikuluma za nastavni predmet Tjelesne i zdravstvene kulture za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* o poticanju njegovanja tradicijskoga zavičajnoga plesnog izričaja, učenike se poučavalo tradicionalnom plesu potresujka.

Slike 12 i 13. Čitanje pjesme *Tanac* i „tanac“ u dvorani

U uvodnom dijelu sata čitala se pjesma *Tanac*, koja opisuje ples mladića i djevojke uz pratnju harmonike i kontrabasa. Važnost čitanja čakavske poezije i tumačenja čakavskih riječi dokazuje i sljedeća anegdota: učenik 5. razreda mislio je da se djevojka s kojom mladić pleše zove Armunika. Armunika je, naime, čakavski naziv za harmoniku.

8. Priredba Gervaisu na dar za 120. rođendan

Dan škole obilježava se svake godine 18. travnja, na dan Gervaisova rođenja. Uz 120. obljetnicu pripremljena je priredba temeljena na Gervaisovim pjesmama. Učenici su zapravo „oživjeli“ njegove stihove te kroz recitacije, glumu, sviranje, pjevanje i ples, a sve na čakavštini, povelili publiku u svijet opisan u *Čakavskim stihovima*. Mnogobrojni gledatelji saznali su o čemu su razgovarale tri „nonice“, zašto se izgubila nonotova „pipa“ te što „nono“ i „nona“ svake večeri rade. Mačak je i ovaj put ukrao meso, „mat se j' jadila aš njoj se j' roba zmočila“, a bila je tu i prava ljubavna priča koja je završila plesom.

Slike 14, 15 i 16. Detalji s priredbe iz pjesama *Na ribah*, *Trešete* i *Tanac*

Muzikalnost i humorističnost Gervaisovih stihova zblížila je i povezala izvođače s gledateljima, a svedremenost stihova omogućila je da učenički nastupi budu autentični i stoga vrlo prijemčivi publici. Priredba je iznjedrila i neke nove suradnje i prilike za očuvanje Gervaisove baštine: učenici su pozvani na nastupe izvan škole, a djelatnici na stručne skupove na kojima su pronosili čakavsku riječ i Gervaisovo djelo i izvan granica Republike Hrvatske.

9. Gervaisovi dani

Lipanj je bio „rezerviran“ za predstavljanje svih provedenih aktivnosti u projektu Gervaisu za 120 let. Svaki razredni odjel kroz jedan školski sat imao je priliku razgledati izložbu likovnih radova nastalih na terenskoj nastavi i na nastavi Likovne kulture, odigrati igre izrađene tijekom projekta - *Črni Morčić* i *Morčić, nazad mi meso daj* te istražiti multimedij-ski uradak *Prošeci Gervaisovim stihovima*. Radi se o radu nagrađenom na natječaju *Stvarajmo eKreativno* u organizaciji *Hrvatske udruge školskih knjižničara*, u kategoriji *Interaktivna priča*. Četiri učenice 8. razreda osmislile su i izradile uradak u kojem se radnja, vezana uz događaje i likove iz Gervaisovih pjesama, odvija sukladno odabiru gledatelja.

Također, pohvaljeni su učenici koji su se iskazali na istraživačkoj terenskoj nastavi u

Opatiji te učenica koja je donijela najviše predmeta i učenik koji je donio najstariji predmet za izložbu *Na šufite*.

Slika 17. Izložba likovnih radova

Slika 18. Naslovnica školskog lista posvećenog Gervaisu

Čitateljima je predstavljen i školski list *Pčelica* koji objedinjava učeničke likovne, literarne, novinarske i istraživačke uratke nastale tijekom projekta.

10. Zaključak

Za razliku od rezultata prve ankete, na kraju školske godine svi ispitani učenici doista su znali navesti barem jednu, ali najčešće i više Gervaisovih pjesama. No, to nikako nije najvažniji pokazatelj uspješnosti projekta. Posebno je važna doživljajna vrijednost jer su učenici najviše pamtili stihove vezane uz aktivnosti u kojima su aktivno sudjelovali poput igranja briškule, prikupljanja hrane za napuštene mačke, plesanja potresujke, osmišljavanja društvenih igara, tumačenja uporabe starih predmeta na izložbi.

Nameće se zaključak da su u današnje vrijeme potrebni ovakvi projekti, kojima će učenici zadovoljiti potrebe za razvijanjem kreativnosti te kvalitetnim provođenjem vremena, ali i koji će ih usmjeriti da postanu aktivni članovi svoje zajednice u promicanju tradicije i kulture.

Produkti nastali u projektu ostat će trajna vrijednost za poučavanje sljedećih generacija učenika, ali i za čuvanje identiteta škole i zavičaja.

U vremenu sve veće globalizacije školskim projektom *Gervaisu za 120 let* ostvareno je upravo ono što je Gervaisu bilo važno, a to je da se očuva svijest o pripadnosti svom zavičaju i čakavskom narječju.

Literatura

- Host, M.; Jurdana, V.; Tuhtan, M. (2024). *Književna zavičajna baština u životu suvremenog djeteta (uz primjer školskog projekta o liku i djelu Drage Gervaisa)*. Svakodnevni život deteta: zbornik radova međunarodne interdisciplinarnе naučno-stručne konferencije. Novi Sad: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i dr. [citirano: 2024-11-10] Dostupno na <https://www.vaspitacns.edu.rs/konferencija2024/RADOVI.pdf>
- Gervais, D. (2008). *Čakavski stihovi: uz pedesetu obljetnicu pjesnikove smrti*. Rijeka: Duško Wöfl.
- Gervais, D. (1978). *Morčić*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Jurdana, V. (2019). *Pašta i fažol. O književnosti i hrani uz izbor iz djela Drage Gervaisa*. Pula–Rijeka–Crikvenica: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Naklada Kvarner, Gradska knjižnica Crikvenica.
- Jurdana, V. (2009). *Povijest kao sudbina. Život i stvaralaštvo Drage Gervaisa*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu *Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj* (2019). Narodne novine 10, 339. [citirano: 2024-11-10] Dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html
- Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet *Tjelesne i zdravstvene kulture za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* (2019). Narodne novine 27, 558. [citirano: 2024-11-10] Dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_03_27_558.html